

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Јелена Лепојевић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

УДК 811.163.41'367:811.161.1'373
DOI 10.7251/FIL1307077L

СУФИКСАЦИЈА СЛОЖЕНИЦА И ДРУГИХ ДВОКОМПОНЕНТНИХ РЕЧИ (на материјалу руског и српског језика)

Апстракт: Суфиксација је један од најпродуктивнијих творбених поступака за образовање деривата, ако не и најпродуктивнији. Оно што овај рад издваја из већег броја радова о суфиксацији јесте третирање суфиксације као секундарног творбеног поступка на творбеним основама које су већ прошле кроз процес композиције (чисте, или у комбинацији са суфиксацијом) или лексичко-синтаксичке творбе. Овакве, суфиксалне двотематске лексеме, чији творбени састав чине две теме, а често два и више суфикса, неретко бивају погрешно тумачене.

Кључне речи: суфиксација, творбена база, композиција, синтаксичка творба, суфиксација сложенице/сраслице.

О Суфиксација (суффиксальный способ или суффиксация) један је од морфемских начина творбе и представља образовање деривата додавањем суфикса на творбену основу. Два су основна облика реализације овог творбеног поступка: материјално изражена суфиксација и нулта, то јест суфиксација уз помоћ материјално неизраженог суфикса. Суфиксација у којој је суфикс материјализован је свакако заступљенија од ове друге врсте, која је пак карактеристична за неке именице које означавају процес (рус: *бегать* – *бег-ø-(о)*, *вздыхать* – *вздох-ø-(о)*, *входить* – *вход-ø(о)*; срп: *излазити* – *излаз-ø-(о)*, *увозити* – *увоз-ø-(о)*, *извозити* – *извоз-ø-(о)*, *ходати* – *ход-ø-(о)* и сл.).

о. 1. За суфиксацију се с правом може рећи да је најпродуктивнији творбени поступак у образовању свих основних врста речи. Највећи број суфикса

свакако учествује у образовању именица (у руском око 400 суфикса), затим придева, нешто мање глагола, а у творби бројева учествује свега неколико суфикса.

о. 2. Велики је број радова, на српском и на руском говорном подручју, који обрађују ову тему, доста пажње је посвећено и суфиксима који учествују у деривацији, али радова на тему творбених основа деривата насталих суфиксацијом готово да нема, посебно оних који се баве двокомпонентним творбеним базама деривата. Основни мотив за настанак једног оваквог рада је тај што се у досадашњој теоријској пракси, много више српској него руској, суфиксација као процес објашњава на врло једноставним примерима чије су основе готово увек просте: *академац*, *грађевинац*,

омладинац (Клајн 2003: 43).¹ Када се једном успостави таква дериватолошка пракса, овакве речи постају синоним за читав творбени процес који називамо суфиксацијом. Недостатак досадашње теоријске праксе је у томе што се, кроз примере, суфикс као творбени формант увек везује за просте основе, док се не напомиње да се деривација уз помоћ суфикса може вршити и на двотематским основама. Налазимо да у томе лежи основни разлог погрешног творбеног тумачења речи које у свом саставу имају две теме и један или више суфикса – најчешће се овакве речи сврставају у комбиновану творбу, односно сматра се да су овакве лексеме настале композицијом у комбинацији са суфиксацијом, а заправо се ради о суфиксацији творбених основа које су, по својој творбеној структури и морфемском саставу, сложене. Овакве творбене основе су, пре суфиксације, претрпеле процес композиције, лексичко-синтаксичке творбе или истовремене композиције и суфиксације.

Поред овог новог аспекта проучавања деривата, у раду се наводе и неки од најфреквентнијих суфикса за извођење речи на бази двотематских основа.

о. 3. О суфиксацији сложеница и других двокомпонентних речи. Све досад речено о суфиксацији односи се на случајеве када је творбена основа деривата проста или проста изведена. Нешто је мало другачија ситуација када су изведенице настале на двотематској творбеној основи. Специфика деривата насталих на двокомпонентним основама је та да на први поглед изгледају као да су настале комбинацијом композиције и суфиксације или синтаксичком творбом комбинованом са суфиксацијом, али само на први поглед, јер њихова

творбена база није синтагма, већ реч већ настала композицијом, односно синтаксичком творбом.

Овај творбени тип је продуктиван у оба језика, посебно у области моције, где суфикси служе за формирање облика женског рода од немаркираног мушког.

о. 4. Терминологија. Сложене речи настале композицијом у даљем тексту ћемо називати *сложеницама*, а оне настале лексичко-синтаксичком творбом – *сраслицама*. Када је творбена база за настанак нове суфиксалне речи настала комбинацијом композиције и суфиксације користили смо термин *сложено-изведена реч*.

о. 5. Рад смо поделили на три целине у зависности од врсте речи добијене суфиксацијом двокомпонентних основа – именице, придеве и глаголе, и у оквиру сваке целине примерима из грађе илустровали појаву коју смо истраживали.

1. Творба именица. Именичке изведенице, настале суфиксацијом већ постојећих двотематских именица, подједнако су заступљене у оба језика. На основу примера ексцерпираних из истраживане грађе може се закључити да је чешћа суфиксација сложеница од суфиксације сраслица.

1. 1. Суфиксација сложеница и сложено-изведених речи. Суфиксацијом сложеница и сложено-изведених речи добијене су именичке изведенице. Најфреквентнија функција суфикса у овом типу образовања деривата је моциона.

Суфикс *-ица* је најчешћи од свих суфикса у функцији моционог знака. Овај суфикс обично долази на цео маскулиnum. Суплетивно, уместо мушког суфикса долази углавном према *-(а)ц*, *-ик* и *-ник*. Тако у руском имамо: *богоотступник* – *богоотступница*, *вероотступник* – *вероотступница*, *мужененавистник* – *мужененавистница*, а у српском: *сладоотступник* – *сладоотступница*, *престолонаследник* – *престолонаследница*,

¹ У наставку параграфа о суфиксу *-ац* Клајн наводи и примере типа *саобраћајац*, *бакрорезац*, *путописац*, *земљописац*, *летописац*, *бродоломац*, али се њиховом детаљнијом анализом не бави.

Суфиксација сложеница и других двокомпонентних речи (на материјалу руског и српског језика)

малоумник – малоумница, кривоверник – кривоверница.

Та аудијенција била је заказана, на дан који су Греси non uniti, славили као спомен мученице Ефимије, а папезници, као дан великомученице Христине.

ДкС, т. I, г. IX, стр. 267

День, для нее назначенный, был помечен в святцах у православных как день мученицы Евфимии, а у католиков – как день великомученицы Кристины.

Пере, т. I, к. II, г., с 442

Именица великомученица је добијена уз помоћ моционог суфикса *-ица* од двотематске именице мушког рода великомученик, суфикс *-ик* замењен је суфиксом *-ица*.

Што је Ану било највише зачуло, тај, иначе, тако строг човек, када је била реч о фамилијарном моралу, причао је сад, о браколомници, госпожи Фемки, Трандафилки, срдечно, радо: [...].

ДкС, т. II, г. XVIII, стр. 38

Но больше всего Анну удивило то, что он, таковой всегда строгий по части семейной морали, говорил о вероломной жене Трандафила Фемке с сердечной теплотой и очень охотно.

Пере, т. II, к. II, г. XVIII, с 161

Српска именица браколомница настала је од именице браколомник, супституцијом суфикса *-ик* моционим суфиксом *-ица*. Преводни еквивалент ове именице у примеру на руском језику је придевско-именичка синтагма вероломная жена. Иако овај пример не припада овом, већ следећем поглављу (Образовање придева и прилога), по типу образовања он свакако ту припада. Наиме, ради се о придеву добијеном суфиксацијом двотематске именичке основе веролом уз помоћ суфикса *-н-*.

Поред моционе, честа је употреба суфикса *-ица* у деминутивној функцији. Као деминутиван, он долази малтене на

све именице женског рода које су по смислу подложне деминуцији.

Суфикс *-ница*, дериват суфикса *-ица*, јавља се у руском језику у примерима као што су: долгожитель – долгожительница, законодатель – законодательница, руководитель – руководительница, родоначальник – родоначальница.

Суфикс *-ка* је, уз суфикс *-ица*, међу најфреквентнијим моционим суфиксима у руском језику. Долази најчешће на именице са завршетком на сугласник, као што су: злодей – злодейка, малOVER – малOVERка, старOVER – старOVERка.

Исти суфикс проналазимо у примерима крысолов – крысоловка, мухолов – мухоловка, мышелов – мышеловка у руском, и жалопој – жалопојка у српском језику, као и у примеру који следи, али у њима суфикс *-ка* није употребљен у сврхе моционе творбе.

Спремајући се да се коцкају, Исаковичеви официри, међутим, нису били ни најмање раздрагани свим тим славопојкама.

С, г. VI, стр. 124

Однако готовясь сесть за карточные столы, офицеры Вука Исаковича нисколько не были тронуты этим славословием.

Пере, к. I, г. VI, с. 117

Суфикс *-ство*, један од изразито продуктивних свесловенских суфикса, долази на именичке, придевске, глаголске, каткад и на друге основе. У руском језику имамо примере као што су: домосед → домоседство, зверолов → звероловство, китолов → китоловство, конокрад → конокрадство, птицелов → птицеловство, скалозуб → скалозубство, славянофил → славянофильство, славянофоб → славянофобство. У српском језику имамо примере попут: ветропир → ветропирство, пустолов → пустоловство, тврдоглав → тврдоглавство; а у оба језика имамо: виноград → виноградарство, рыболов → рыболов-

ство, односно *риболов* и *риболовство* у српском језику. У већини случајева код образовања деривата уз помоћ овог суфикса у структури творбене базе може се, поред две теме, уочити и нулти суфикс, осим у примеру *виноградство*, чију творбену базу чини сложено-изведена реч уз помоћ суфикса *-ар* односно, у руском, *-арь*.

Это может показаться странным читателю, некоторым щелкоперством, желанием блеснуть оригинальностью - и, однако же, это все было так, как я говорю.

П, ч. III, г. XII, II

То се читаоцу може учинити чудно, као измотавање једног пискарала који жели да се истакне оригиналношћу – али ипак, све је било као што кажем.

Д, д. III, п. XII, II, стр. 312

[...]: его убеждение, что если говоришь о благородстве, то будь сам благороден, не то все, что ты скажешь, – ложь.

П, ч. II, г. III, III

[...]: он мисли ако човек говори о племенитости, и сам треба да буде племенит, иначе све што каже је лаж.

Д, д. II, п. III, III, стр. 300

У творбеној структури наведених руских именица, поред суфикса *-ство* могу се приметити и двотематске творбене основе: у случају прве у питању је именица *щелкопер*, док се друга, творбено и семантички, може довести у везу с придевом *благородный*.

Његова тврдоглавост и жеља да их што пре остави, била их је увредила.

ДкС, т. I, г. XIII, стр. 410

Его несговорчивость и желание как можно скорее их покинуть обидели всех.

Пере, т. II, к. II, г. XIII, с 45

Исаковичу се, у сумрачју, пред том капијом тврђаве, срце било стегло, не толико од мрачне слике тог затвора, колико од сећања

на равнодушност његових земљака, према судбини оних, који су допали тог затвора.

ДкС, т. I, г. XV, стр. 435

Исакович стоял в темноте, непо-далеку от ворот крепости, и сердце у него мучительно сжималось – не столько от мрачного вида тюрьмы, сколько от сознания *равнодушия* его земляков к судьбе тех, кто сю-да попал.

Пере, т. II, к. II, г. XV, с 68

Именице *тврдоглавост* и *равнодушност* настале су уз помоћ суфикса *-ост* од сложено-изведених придева *тврдоглав* и *равнодушан* као творбених база, а они су образовани путем композиције удружене с деривацијом, у првом случају с нултим, а у другом с материјално израженим суфиксом. На исти начин су настале и именице *богољубивост*, *далековидост*, *златоустост*, *кратковидост*, *саможивост*, *самоукост*, *својеглаво*, *босоногост*, *деснорукост*, *жутокљуност*, а творбене базе су им били сложено-изведени придеви с нултим суфиксом: *богољубив*, *далековид*, *златоуст*, *кратковид*, *саможив*, *самоук*, *својеглав*, *босоног*, *деснорук*, *жутокљун*, односно сраслица *богомдан* у *богомданост*.

Српском суфиксу *-ост* у руском одговара суфикс *-ость*; помоћу овог суфикса, суфиксацијом придева, изведене су именице типа: *близорукий* – *близорукость*, *дальнозоркий* – *дальнозоркость*.

Такође суфиксацијом придева, али уз помоћ суфикса *-ость*, добијене су следеће именице: *жизнерадостность*, *целеустремлённость*, *жизнеспособность* (*правоспособность*, *трудоспособность*, *работоспособность*, *кредитоспособность*), *благозвучность*, *доброкачественность*, *добросовестность*, *добросердечность*, *малограмотность*, *старомодность*, *благоприятность*, *долговечность*, *благонадежность*, *вековечность*. Овај тип именица се на српски језик преноси описно, само неколико

Суфиксација сложеница и других двокомпонентних речи (на материјалу руског и српског језика)

њих има одговарајуће еквиваленте у српском језику, попут: *милозвучност*, *дуговечност*, *благодиклоност*, чија су мотивска основа такође двотематски придеви. Њима треба придружити и примере из уже грађе:

У него ест свои недостаткн, бесспорно, я вам говорил уже, именно некоторая одноидейность ... [...]?

П, ч. II, г. III, III

Он неоспорно има своје мане, већ сам вам говорио, и то управо извесну *једностраност* ... [...]?

Д, д. II, п. III, III, стр. 300

Поразжала меня тоже его удивительная благовоспитанность; вежливость, непринужденность манер – [...].

П, ч. I, г. X, III

Снажан утисак је на мене оставила и његова изузетна васпитаност, учтивост, природност држања – [...].

Д, д. I, п. X, III, стр. 236

У српском језику суфикс *-ац* означава човека у *жутокљунац*, *тврдоглавац*, *празноглавац*, *тупоглавац*. Из именица које значе предмет рада или активност изведени су *бакрорезац*, *путописац*, *земљописац*, *летописац*, *бродоломац*, затим богослов → *богословац*, гологлав → *гологлавац*, падобран → *падобранац*. У руском се, у овом значењу, јавља суфикс *-ец*: *живописец*, *иконописец*, *летописец*.

Још један суфикс карактеристичан за оба језика је суфикс *-ар*, у руском *-арь*. Помоћу њега се изводе именице са значењем занимања: реч *виноградар*/*виноградарь* постоји у оба језика са истим значењем.

[...], и как ни билась и ни плакала мать, отказываясь оставитъ труп, однако все-таки наконец перешла к хозяйке, которая тотчас же велела поставитъ самоварчик.

П, ч. I, г. IX, IV

[...], и ма како се мајка бранила и плакала, одбијајући да остави мртву ћерку, ипак је најзад прешла код газдарице, која је одмах наредила да се пристави чај.

Д, д. I, п. IX, IV, стр. 212

Именица *самоварчик* настала је суфиксацијом сложено-изведене именице *самовар*, а уз помоћ суфикса *-чик* прешла у категорију именица субјективне оцене. У преводу на српски језик двотематска именица је замењена описним преводом, сходно чињеници да именица *самоварчик* спада у безеквивалентну лексику.

Ил' га, каже, извиче за мучибабића.

ДкС, т. I, г. V, стр. 152

Либо ославит мужа извергом.

Пере, т. I, к. II, г. V, с 336

Именица *мучибабић* добијена је уз помоћ суфикса *-ић* од императивне сложенице *мучибаба*.

Нико није смео да прича о сладострашћу, које, у тој жени, букти.

ДкС, т. II, г. XXVIII, стр. 390

Никто не смел говорить ни о сжигавшем эту женщину сладострастии.

Пере, т. II, к. II, г. XXVIII, с 485

Именица *сладострашће* изведена је уз помоћ суфикса **-*је од именице *сладостракт*, руски еквивалент настао је композицијом комбинованом с деривацијом уз помоћ суфикса *-иј-*.

Суфиксом *-иј-* изведене су у руском језику, од сложеница, и следеће именице: *землемерие*, *правдолюбие*, *честолюбие*, *человеколюбие*; у речи *дружелюбие* врши се алтернација [г – ж].

Суфиксом *-тель* се у руском језику добијају називи лица са значењем вршиоца радње, па се овај суфикс и везује за глаголске основе: *благотворитель* од глагола *благотворить*, којем придружимо пример из наше грађе:

Јелена Лепојевић

В том вихре, в котором я тогда закружился, я хоть был и один, без руководителя и советника, [...].

П, ч. II, г. I, I

Мада сам у том вртлогу, који ме је тад почео да носи, био сам, без вође и саветника, [...].

Д, д. II, п. I, I, стр. 248

1. 2. Суфиксација сраслица. Суфиксација сраслица није продуктиван творбени поступак па је, у складу с тим, примера који би илустровали ову појаву мало. Овим начином творбе образоване су именице попут: *добродошлица* < добродошао, *домазетовић* < домазет.

Наводимо још и именицу *дангуба* – нултим суфиксом изведена од глагола *дангубити*, и именицу *дангубаш* од истог глагола само помоћу материјално израженог суфикса, а сам глагол је настао лексикализацијом синтагме.

Суфуксацијом придева *мртворођен* и *новорођен*, насталих срашћивањем, образоване су именице *мртворођенче* и *новорођенче*.

Из грађе на руском језику нисмо ексцерпирани ниједан пример који би потврдио постојање оваквог типа творбе.

2. Творба придева и прилога.

Изведенице од придевских основа су веома бројне и скоро се све могу изразити формулом „онај који има особину означену придевом“. Односе се на људска бића, ретко на животиње, а готово никад на предмете.

2. 1. Суфиксација сложеница и сложено-изведених речи. На основу примера ексцерпираних из грађе можемо закључити да постоје две могућности у творби придева путем суфиксације сложеница: једна је суфиксација сложених придевских основа, а друга је када је творбена база двокомпонентна именица. Показаћемо то на примерима који следе.

При этом замечу, что Макар Иванович был настолько остроумен, что никогда не прописывал „его высокородия достопочтеннейшего господина Андрея Петровича“ своим „благодетелем“, [...].

П, ч. I, г. I, VI

Узгред да споменем да је Макар Иванович био тако оштроуман да никада у писму није називао „његово благородство велеуваженог господина Андреја Петровича“ својим „добротвором“, [...].

Д, д. I, п. I, VI, стр. 20

[...] единственно с тою целью, чтобы он увидел при этом, какой я сам благороднейший и бескорыстнейший человек, [...].

П, ч. I, г. VIII, II

[...] – једино зато да он види како сам ја веома племенит и несебичан човек [...].

Д, д. I, п. VIII, II, стр. 174

Васин был, очевидно, лучшим и благонадежнейшим жильцом; [...].

П, ч. I, г. VIII, II

Васин је био очигледно најбољи и најпозданији подстанар; [...].

Д, д. I, п. VIII, II, стр. 174

А вы зачем давеча тоже молчали и не спросили? – раздвинул он рот в самодовольнейшую улыбку.

П, ч. II, г. III, I

А зашто сте и ви малочас ћутали и нисте упитали? – развуче он уста у осмех, врло задовољан собом.

Д, д. II, п. III, I, стр. 286

Као што се може приметити, заједничко за све наведене примере је суфикс -ейш-, уз чију помоћ је извршена суфиксација сложених придева. Оно што је различито јесу придеви који су послужили као творбена база, па је тако придев *достопочтеннейший* настао од придева *достопочтенный*, придев *благороднейший* од придева *благородный*, *благонадежнейший* од *благонадежный*

Суфиксација сложеница и других двокомпонентних речи (на материјалу руског и српског језика)

а *самодовольнейший* од *самодовольный*. Овај суфикс може бити облички, као у трећем примеру, па је и преведен суперлативом, и творбени, када има елативно значење, па се на српски језик преводи синтаagmaма с квантификаторима *веома* и *врло*.

[...], она сказала всего только два слова, но это... это было вроде великолепнейшего стихотворения.

П, ч. II, г. VIII, II

[...], она је рекла свега две речи, али то је... то је било као најлепша песма.

Д, д. II, п. VIII, II, стр. 35

Уз помоћ суфикса *-ейш-* образован је и придев *великолепнейший* од придева *великолепный*, и у српском преводу имамо придев у суперлативу.

Следећи примери сведоче о творби придева од именица као творбене базе. Адјективизација помоћу суфикса подједнако је продуктивна у оба језика. Већина примера је образована уз помоћ суфикса *-н-* од именица: *ночлег*, *доброжелатель*, *добродетель*, односно *горостас*, *југозапад*. Такав је и придев *благожелательный* од сложено-изведене именице *благожелатель*.

Жить я положил на улице, и за нужду я готов был ночевать в ночлежных приютах, где, сверх ночлега, дают кусок хлеба и ста-кан чаю.

П, ч. I, г. V, II

Одлучио сам да живим ван родитељске куће, а ако затреба, био сам спреман да спавам у сиротињском преноћишту, где поред лежаја дају комад хлеба и чашу чаја.

Д, д. I, п. V, II, стр. 102

Я взял лукошко и внес в кухню и тотчас нашел сложенную записку: „Милые благодетели, окажите доброжелательную помощь окрещенной девочке Арине; [...].

П, ч. I, г. V, IV

Узех корпу и унесох у кухињу и одмах нађох пресавијену цедуљу: „Драги добротвори, пружите милостиву помоћ крштеној девојци Арини; [...].

Д, д. I, п. V, IV, стр. 118

Я серьезно иногда готов заключить, что о наслаждениях труда выдумали праздные люди, разумеется из добродетельных.

Д, ч. I, г. VI, II

Ја понекад озбиљно мислим да су уживање у раду измислили докони људи, нараво, они честити.

Д, д. I, п. VI, II, стр. 129

Загледан у горостасне врхове, под којима се сенке модриле у снегу, он се возио кроз топао, пролетни дан, [...].

С, г. V, стр. 103

Устремив взгляд на исполинские пики и синие их тени на снегу, он в теплые весенние дни ехал, [...].

Пере, к. I, г. V, с. 97

На домету топа, од капије принца Евгенија од Савоје, био је југозападни форпост, [...].

ДкС, т. I, г. II, стр. 78

На расстоянии пушечного выстрела от ворот принца Евгения Савойского находился юго-западный форпост – [...].

Пере, т. I, к. II, г. II, с. 267

Уз помоћ суфикса *-н-* настали су и следећи примери од именица као творбених база: *водопадный* < водопад, *водопроводный* < водопровод, *газопроводный* < газопровод, *лесорубный* < лесоруб, *паропроводный* < паропровод, *трубопроводный* < трубопровод.

Придев *земљораднички* настао је од сложенице *земљорадник* помоћу суфикса *-к-*, аломорфа суфикса *-ск-*.

Јелена Лепојевић

Кад се то, што причамо, догађало, владала је велика беда у Европи, у земљорадничком сталезу, а велика слобода у љубави, у вишим сталезима, а нарочито у круговима око Двора.

ДкС, т. I, г. XVII, стр. 491

Когда происходило все то, о чем мы рассказываем, в Европе среди крестьян царило большое оскудение, а в высшем обществе царила свободная любовь, особенно в придворных кругах.

Пере, т. II, к. II, г. XVII, с 120

[...], тако се и Костјурин трудио да му кућа личи на петроградске дворце.

ДкС, т. II, г. XXII, стр. 188

[...], так и Костюрин старался, чтобы его дом походил на петербургские дворцы.

Пере, т/ II, к. II, г.а XXII, с 299

Придев петроградски настао је помоћу суфикса *-ск-* од сложенице Петроград као творбене базе, док је творбена база другог придева, именица Петербург, адаптирана позајмљеница. Има и других придева који су настали суфиксацијом уз помоћ суфикса *-ск-*, на пример: автозаводский < автозавод, книговедческий < книговед, людоедский < людоед у руском, а у српском језику богословски < богослов. Уз помоћ датог суфикса настали су и односни придеви виноградарский у руском, односно виноградарски у српском, али је њихова творбена база сложено-изведена именица с материјално израженим суфиксом *-ар(ь)*.

Суфикс *-ов* је пореклом придевски присвојни суфикс: водомеров < водомер у оба језика. Са истим суфиксом су придеви типа мртворођенкетов; у датом случају дошло је до суфиксације именице мртворођенче, а и сама је именица настала суфиксацијом придева партиципског порекла мртворођен. Исто порекло има и суфикс *-ев*, пример из српског језика: ватрогашчев < ватрогацац.

Суфикс *-ин* налазимо у присвојним придевима типа: Богородичин < Богородица, дрвосечин < дрвосеча.

Придеви главобољан, вратобољан, зубобољан и крстобољан су, декорелацијом, успоставили творбено-семантичку везу с именицама главобоља, вратобоља, зубобоља и крстобоља и тако прешли у ред суфиксалних изведеница [Маројевић 2005¹: 724]. Творбени формант је суфикс *-ан*, а творбена база одговарајућа сложено-изведена именица.

Творба прилога је у вези с творбом придева и нигде та веза није јасније изражена него код творбе прилога суфиксацијом већ постојећих двокомпонентних придева.

Творба придева суфиксацијом сложеница, који су адвербијализацијом прешли у прилоге, заступљена је с два вида, с нултим суфиксом и с материјално израженим:

а) с нултим суфиксом:

Тврдоглаво, као омађијан, он јој је једнако описивао њене телесне чари, којих више није било, тко да је плакала.

С, г. VIII, стр. 176

Упорно, точно околдованный, Аранђел Исакович без конца восхвалял ее обворожительное тело, которого уже не было, восхвалял так, что она плакала.

Пере, к. I, г. VIII, с 166

Тако су настали и прилози: благочестиво, брзоплето, вековечито, ветропирасто, красноречиво, мрзовољасто, осветољубиво, самохрано, својевремено, адвербијализацијом сложено-изведених придева благочестив, вековечит, красноречив, осветољубив, самохран (овај сложени придев је изведен нултом суфиксацијом), својевремен; у случају прилога ветропирасто имамо за основу придев ветропираст, који је настао суфиксацијом сложено-изведене именице ветропир, а слична је ситуација и с прилогом мрзовољасто, насталим од

Суфиксација сложеница и других двокомпонентних речи (на материјалу руског и српског језика)

изведенице *мрзовољаст*, чија је творбена база именица *мрзовоља*;

б) и с материјално израженим суфиксом; међу израженим суфиксима најзаступљенији је суфикс *-н-*, грађа нам је дала велики број примера.

С обзиром на велики степен генетске сродности између руског и српског језика, знатан је број суфиксалних прилога који показују потпуну творбено-семантичку подударност међу језицима:

– Ах, поверьте, князь, – открыто и добродушно обратился ко мне Дарзан, – я не от себя говорю; [...].

П, ч. II, г. II, III

– Ах, веруйте, кнеже – отворено и добродушно ми се обрати Дарзан – ја то говорим зато што сам тако чуо; [...].

Д, д. II, п. II, III, стр. 280

Дигнувши се у колима, погледа далеке кровове и воденице на реци, сасвим равнодушно.

С, г. VIII, стр. 196

Поднявшись, он равнодушно оглядел далекие крыши и водяные мельницы на реке.

Пере, к. I, г. VIII, с 183

Как могли вы так добровольно унизиться перед выскочкой, перед жалким подростком?

П, ч. II, г. IV, II

Како сте могли тако добровольно да се понизите пред једним скоројевићем, пред једним обичним бедним дечком?

Д, д. II, п. IV, II, стр. 313

Наведени примери имају, и у језику оригинала, и у језику превода, мотивске придеве од истих основа и са истим значењем, од којих су настали прилози.

Такође је чест случај да суфиксални прилог од двокомпонентне основе у језику превода има одговарајући еквивалент у виду суфиксалног прилога од двотематске, али незнатно измењене основе:

Он как-то любопытно посмотрел на меня.

П, ч. I, г. IV, II

Погледао ме је некако радознало.

Д, д. I, п. IV, I, стр. 88

Васин был, очевидно, лучшим и благонадежнейшим жильцом; [...].

П, ч. I, г. VIII, II

Васин је био очигледно најбољи и најпоузданији подстанар; [...].

Д, д. I, п. VIII, II, стр. 174

Није био рђав човек, чак се и Махалчанима и смејао доброћудно, [...].

ДкС, т. I, г. III, стр. 94

Будучи човеком добродушным, он улыбался махалчанам, [...].

Пере, т. I, к. II, г. III, с 283

Прилози у два примера који следе су веома фреквентни у српском језику, настали су од основа двокомпонентних придева судбоносан и мрзовољан, док у руском одговарајуће лексеме не спадају у овај тип образовања.

[...] – Аранђел Исакович, истрезнивши се на том ноћном повратку, судбоносно се и променио.

С, г. VIII, стр. 193

[...] – Аранђел Исакович отрезвел и резко переменился.

Пере, к. I, г. VIII, с 181

Павле је примио, љубазно, та два шокачка калуђера, стиснуо се са њима, на свом седишту, и одговарао на њихова питања, мрзовољно.

ДкС, г. XI, стр. 361

Павел любезно усадил патеров, втиснулся на сиденье сам и, кляня про себя все на свете, угрюмо отвечал на их вопросы.

Пере, т. I, к. II, г. XI, с 531

Помоћу суфикса *-н-* настали су и следећи прилози: веродостојно, громогласно, далековидно, добронамерно, зло-

намерно, једнобојно, југозападно, кратковидно, живописно, љубоморно, простодушно, равноправно, смртоносно, старомодно, самопоуздано, северозападно, сладострасно, слободоумно, чудотворно, настали адвербијализацијом од одговарајућих двокомпонентних придева.

Прилози брзојавно, ватрометно, горопадно, дрворезно, душегубно, злоћудно, злослутно настали су декорелацијом, успоставивши творбено-семантичку везу с одговарајућим придевима.

Прилог свакојачко настао је транспозицијом облика акузатива јединине средњег рода придевске заменице свакојак.

2. 2. Суфиксација сраслица. Суфикс -ск- уз помоћ којег се, како смо видели, образује знатан број суфиксалних придева од сложеница, једнако је продуктиван и у образовању придева од сраслица. У свом творбеном саставу овај суфикс имају придеви као што су: београдски < Београд, видовдански < Видовдан, ђурђевдански < Ђурђевдан, крстовдански < Крстовдан, митровдански < Митровдан. Ови односни придеви настали су од сраслица као творбених база.

У руском језику то би били придеви типа *петербургский* и *петербуржский* од именице Петербург, *ленинградский* < Ленинград, *краснодарский* < Краснодар, *белгородский* < Белгород.

Из српског језика треба издвојити и придев *дангубан*, изведен од глагола *дангубити* суфиксом -(а)н.

Што се прилога тиче, из грађе на српском језику издвајамо прилоге *дуготрајно*, *знатижељно*, *краткотрајно*, настале адвербијализацијом уз помоћу суфикса -н- од одговарајућих придева, а придев је настао синтаксичком творбом.

3. Творба глагола. Суфиксацијом већ сложених основа могу се образовати и глаголи. На основу скромног броја

примера може се извести закључак да се углавном ради о секундарној суфиксацији двотематских основа које у свом саставу већ имају по један или два суфикса. Суфикс уз помоћ којег се од ових основа образују глаголи је у већини случајева суфикс -ва-. Такав је и руски глагол *законодательствовать*. Овај глагол изведен је од именице *законодательство*, именице настале суфиксацијом сложенице *законодатель*, а уз помоћ глаголског суфикса -ва- (и -ть, обличког суфикса за инфинитив).

„Очень тоже любопытствовала“, – прибавил хозяин, но я не утешил его, не спросил, о чем она любопытствовала.

П, ч. III, г. IV, IV

И она је била врло радознала – додаде газда, али му ја не учиних задовољство, не питах га за шта се она интересовала.

Д, д. III, п. V, стр 160

Још један пример сложено-изведеног глагола који се у литератури о творби речи у руском језику може наћи јесте *славянофильствовать*, и он више није у употреби у свакодневном разговорном језику.

Интересантан пример из руског језика је и глагол *богословствовать*, за који смо мислили да је настао суфиксацијом именице *богословство* уз помоћ суфикса -ва-. Међутим, речник руског језика не бележи именицу у овом облику, па смо склони да закључимо да се овај глагол везује за именицу *богослов*, а промена која се извршила се назива пер(е)интеграцијом. Она представља промену у морфемској структури речи којом се мења граница међу морфемама, те се две афиксалне морфеме спајају у једну, чиме се стварају нови афикси. Тако у глаголу *богословствовать*, услед губитка именице *богословство*, разликујемо основу *богослов*, творбени суфикс -ствова- и глаголски, облички, суфикс -ть.

Суфиксација сложеница и других двокомпонентних речи (на материјалу руског и српског језика)

[...], особено *зубоскалили* молодые бурсаки-богословы над пестрыми головными уборами, [...].

Пере, т. II, к. II, г. XXI, с 255

[...], а нарочито су се млади богослови церкали, кад видеше шта све носе жене тих до-сељеника, на глави.

ДкС, т. II, г. XXI, стр. 139

И суфикс *-и-* је један од чешћих творбених форманата у извођењу глагола. Овај се суфикс углавном везује за именске и придевске основе, па и наведени пример то потврђује: глагол *зубоскалитъ* настао је додавањем поменутог суфикса на основу двотематске именице *зубоскал*. Овом типу образовања припадају и следећи глаголи: *благовеститъ* < *благовестъ*, *лицемеритъ* < *лицемер*, *пустословитъ* < *пустослов*, *сквернословитъ* < *сквернослов* (рус), а у српском *виноградарити* < *виноградар*, *вукодлачити* < *вукодлак*, *злотворити* < *злотвор*.

Издајамо из руског језика глагол у којем је творбени формант суфикс *-а-*: глагол *греховодничать* настао је уз помоћ суфикса **-ја-* и суфикса за облик од именице *греховодник*.

4. Закључна разматрања. Суфиксација је, као што смо у раду већ истакли, један од најпродуктивнијих творбених поступака и као такав много пута је био тема научних радова и теоријске литературе. Наш рад, међутим, једној теми која је толико обрађивана прилази из сасвим другачије перспективе: у раду су сумирани резултати истраживања суфиксације као секундарног творбеног поступка на основама које су, за разлику од досад описаних, двотематске. Желели смо да коригујемо устаљену, методолошки непрецизну, праксу да се овакве лексеме тумаче према морфемама које улазе у њихов састав, а не у односу на лексему с којом се налазе у односу директне мотивације. Сматрамо да се, из свега што је у раду изложено, види

несумњива потреба за редефинисањем и допуном досадашње методске праксе.

У раду се дају и најпродуктивнији суфикси који с оваквим основама улазе у процес творбе деривата. Још једна од новина овога рада је компаративно-контрастивни приступ на материјалу два генетски сродна језика – руског и српског, што, колико је нама познато, није била тема ниједне друге научне студије.

Извори

1. Д: Достојевски, Фјодор (1992), *Дечко*, превели Милена и Радмило Маројевић, Москва: Радуга.
2. ДкС т. I: Црњански, Милош (2002), *Друга књига сеоба*, I, Београд: ЗУНС.
3. ДкС, т. II: Црњански, Милош (2002), *Друга књига сеоба*, II, Београд: ЗУНС.
4. П: Достоевский, Федор Михайлович, *Подросток*, интернет, доступно на http://az.lib.ru/d/dostoevskij_f_m/text_0090.shtml (приступљено 2. фебруара 2013).
5. Пере, т. I, к. I: Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, книга I, перевод И. Дорбы, Москва: Художественная литература.
6. Пере, т. I, к. II: Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, книга I, перевод И. Дорбы, Москва: Художественная литература.
7. Пере, т. II, к. II: Црњанский, Милош (1978), *Переселение*, книга II, перевод И. Дорбы, Москва: Художественная литература.
8. С: Црњански, Милош (2002), *Сеобе*, Београд: ЗУНС.

Литература

1. Бабић, Стјепан (1986), S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Nacrt za gramatiku, Zagreb: Djela JAZU 62.
2. Белић, Александар (1949), *Савремени српскохрватски књижевни језик*.

- II. *Наука о грађењу речи*, Београд: Научна књига.
3. Белешопкова, Вера Арсеньевна и други (1999), *Современный русский язык*, треће издање, Москва: Азбуковник.
 4. Виноградов, Виктор Владимирович и други (1980), *Русская грамматика*, том I, Москва: РАН.
 5. Виноградов, Виктор Владимирович (2001), *Русский язык*, Москва: Русский язык.
 6. Зализяк, Андрей Анатольевич (1977), *Грамматический словарь русского языка*, Москва: Русский язык.
 7. Земская, Елена Андреевна (2009), *Современный русский язык Словообразование*, Москва: Флинта.
 8. Кибрик, Александр Евгеньевич (2003), *Константы и переменные языка*, Санкт-Петербург: Алетейя.
 9. Клајн, Иван (2002), *Творба речи у савременом српском језику*. Први део. *Слагање и префиксација*. Београд: ЗУНС – Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
 10. Клајн, Иван (2003), *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. *Суфиксација и конверзија*. Београд: ЗУНС – Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
 11. Маројевић, Радмило (2001), *Русская грамматика*, сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями (в двух томах), том I, Типология. Фонология. Морфология имени, Москва – Белград: Фото Футура.
 12. Маројевић, Радмило (2005), „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (I)“, *Српски језик* 10: 685–779.
 13. Маројевић, Радмило (2005¹), „Творбена и морфолошка анализа у граматичком систему савременог српског језика“, *Наука и образовање: Зборник радова са научног скупа* 6: 123–151.
 14. Маројевић, Радмило (2007), „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (II)“, *Српски језик* 12: 501–600.
 15. Ожегов, Сергей Иванович и Наталия Юльевна Шведова (2003), *Толковый словарь русского языка*, Москва: РАН.
 16. Стевановић, Михаило (1981), *Савремени српскохрватски језик (Грамматички системи и књижевно-језичка норма) I*, Београд: Научна књига.
 17. Стевановић, Михаило и др. (1990), *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
 18. Фасмер, Макс (1986), *Этимологический словарь русского языка*, Москва: Прогресс.

СУФФИКСАЦИЯ СЛОЖНЫХ И ДРУГИХ ДВУТЕМАТИЧЕСКИХ СЛОВ

Резюме

В настоящей статье на материале русского и сербского языков рассматривается образование новых слов в процессе суффиксации двутематических словообразовательных основ. Целью данной работы является исследование продуктивности такого процесса в близкородственных языках и выявление самых частотных суффиксов, участвующих в таком процессе.

Ключевые слова: суффиксация, словообразовательная основа (деривационная база), сложение, сращение, суффиксация сложных слов.

jelena.lepojevic@filfak.ni.ac.rs